

*Hellig Kors
Kilde.*

Hil dig, Roskild! Ja, hilsæl!
Hellig Korsens Kongekilde.
Tidlig sprang du af dit væld,
gid du og hentørres silde!

I denne klangfulde strofe — fra »Roskilde Rim« — har Grundtvig én gang for alle givet den gamle kilde ridderslaget. Fyndigt og malmfuldt får den sit navn og i korteste form al den historie, den rummer.

Næst Maglekilde er Hellig Kors Kilde den berømteste af Roskildes kilder, og den har skabt sig sit ry på sin egen måde. Den fortæller selv derom, det ophøjede Hellig Kors-navn kan den kun have fået, fordi den — ikke alene side om side med andre af byens kilder — men i særlig grad må have været lægedoms-kilde.

Ikke alene i middelalderen, helt hen i Frederik III's tid er vidnesbyrd om, at dens vand »holdes af en part unge mennesker for sundt«. Troen på kildens undergørende vand må have været almindelig udbredt og særdeles livskraftig, for med ét genopvækker den kildens ry og giver den ny berømmelse.

I året 1729 var Frederik IV blevet meget syg. De kongelige medici kunne ikke ret stille noget op. Da må en af dem være kommet i tanker om Hellig Kors Kilde i Roskilde og dens helbredende vand. Hvorfor ikke prøve med det? Og det må have haft gavnlig indflydelse på det kongelige helbred, for det vandt en usædvanlig yndest ved hoffet.

Fra nu af var Hellig Kors også kongekilde og skulle længe vedblive med at være det. Mindst et par gange om ugen afgik der fra København en vogn med tønder for at hente vand fra kilden til mindst 100 bouteiller hver gang. Det har været dyrt, i 1739 udgav hoffet blot til Roskilde-kildevand ikke mindre end 519 rdl. 2 mark. Og snart blev den mærkelige vandtransport sat i system. Christian VI lader ikke alene et skur op-sætte over kilden og bygger et såkaldt tappehus. Omkring 1740

Monumentet for
Hellig Kors Kilde.

opføres der ydermere ikke langt fra kilden et pænt lille bindingsværkshus »Kildehuset« til bolig for en opsynsmand, som skulle hjælpe de kgl. kuske med at tappe vandet på tønder og få dem læsset. At kilden optrådte som hofleverandør var i 1700'erne det alt overskyggende. Danske Atlas skriver: »H. Kors Kilde, hvor Kongen lader hente sit vand!« — og ikke et ord mere. De kongelige vandtransporter vedblev til ind i Christian VIII's regeringstid. Hoffet sagde dog ikke helt farvel til kilden, endnu boede der i »Kildehuset« en opsynsmand, som var lønnet af hofetaten, og borgmesteren i Roskilde var forpligtet til at føre overopsyn med kilden. Kildehusets hyggelige idyl forsvandt først 1920.

Ikke alene til København gik der stadige vandtransporter. Når hoffet i Christian VII's tid lå på landet i Hirschholm, fulgte Hellig Kors-vandet med. Nu blev det ikke mere betragtet som en måske lidt pligtskyldig sundhedsdrik, men stod på menukortet ved Caroline Mathilde, Struense og inderkredsens hyggelige dejeuner, placeret side om side med ædle vine. Ved en virkelig udsøgt 10-personers frokost på Frederiksborg 1. august

1771 lyder vinkortet: fire flasker rødvin, fire flasker rhinskvin, to flasker champagne, to halve flasker ungarsk vin (Tokayer?) og en flaske af den urgamle Rosenborg-rhinskvin, dertil foruden nogle importerede krukker Seltzer-vand — otte bouteiller Roskilde-vand — og så var der endda for lidt. Til en senere frokost på Kronborg har man nok været bedre forsynet.

Selv efter at hoffet var holdt op med at hente vand fra Hellig Kors, må det stadig have haft en vis berømmelse i behold. I slutningen af 1847 fik nemlig en entreprenant mand i København den idé selv at indføre Roskilde-vandet og sælge »dette udmærkede vand, som formedelst dets finhed og blødhed egner sig som sundt og behageligt drikkevand« — som det hedder i en annonce i Berlingske Tidende. Meningen var, at »stadens ærede herskaber og borgere« skulle tegne abonnement på vandet à 1 skilling pr. flaske. Og hvorfor ikke, især da arrangementet på forhånd »allernådigst er beæret med Hs. Majestæt Kongens allerhøjeste abonnement«. En tid må der have været god gang i foretagendet, for der er endnu bevaret en reklameplakat med billede af en lille net pavillon til kildevandsforhandlingen, som den smarte vand-grosserer havde fået lov til at bygge på den lille åbne plads ved foden af Rundetårn.

De undergørende helligkilder var ikke blot for de syge, men lige så meget for dem, der ville more sig. Ved Sct. Hans Aftens tid, når kilderne mentes særligt virksomme, var der — sammen med de syges triste tog — en munter opmarch af ungdom, der ville nyde kildemarkedets afvekslende glæder. Reformationen gjorde forgæves forsøg på at bekæmpe helligkildernes mirakler og markedernes letfærdighed. Endnu i 1830'erne kan Behrmann fortælle, at Sct. Hans Aften blev Hellig Kors Kilde besøgt af byens og omegnens ungdom, »og der herskede da lutter lystighed og glæde. I opsynshuset fidles op og danses, og der drikkes vist mere øl og brændevin end kildevand«.

Hellig Kors Kildes skæbnetime indtraf i 1880, da Roskilde skulle have vandværk. Man var gået grundigt til værks, flere kilders vand blev kemisk undersøgt. Da vandet fra Hellig Kors »befandtes at være det reneste for enhver animalsk og dermed beslægtet indblanding aldeles frie vand«, blev vandværket lagt

Kildehuset
ved
Hellig Kors
Kilde.

ikke langt fra kilden. Man må have ramt vandårerne godt, for kildevældet forsvandt helt. Over den døde kilde blev der rejst et træskur og indlagt et beskedent vandrør. I 1906 blev skuret afløst af et af Jacob Kornerup tegnet kildemonument af frådsten.